

*Мар'яненко Л.* кандидат психологічних наук,  
старший науковий співробітник, старший науковий  
співробітник лабораторії навчання ім. І.О. Синиці  
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України  
ORCID ID 0000-0003-4166-7349

*Поклад І.* кандидат психологічних наук,  
старший науковий співробітник, провідний науковий  
співробітник лабораторії загальної психології та  
історії психології ім. В.А. Роменця  
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України  
ORCID ID 0000-0002-8493-1763

## ОСОБЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ ПРАВОСЛАВНО- ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІТЬ ВІРУЮЧОЇ ЛЮДИНИ

*У статті досліджується поняття «особистість» в ракурсі християнської православної психології, з'ясовується в чому полягає специфіка та міжособистісна взаємодія у православній психотерапії, як відбуваються її лікувальні впливи на психіку людини, чим вона відрізняється від світських психотерапевтичних практик та від психотерапевтичних практик інших конфесій, наводяться досягнення православно-терапевтичного впливу на особистість віруючої людини.*

**Ключові слова:** психотерапія; методи світської психотерапії; православна психотерапія; методи православної психотерапії.

**Постановка проблеми.** Початок ХХІ століття є найважливішим періодом в історії християнської православної психології. Він означений складним пошуком нового світорозуміння та світовідчуття, здатний дати не лише адекватну оцінку трансформаційним процесам у суспільстві, але й зазирнути у майбутнє. Сьогодні ми можемо вже констатувати, що в суспільстві триває болісний процес переоцінки цінностей, долання усталених стереотипів, які заважають по-новому подивитися на проблеми становлення людини як суб'єкта життєтворчості, спроможної виробити свій життєвий шлях та впевнено приймати історичні виклики нових світоглядних орієнтацій [6, 8, 11].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Одним з перших вченим-творцем нового погляду на українських мислителів-психологів які досліджували питання становлення цілісного уявлення про формування та розвиток особистості, був В.А. Роменець [9]. Так, контраверсивний редуکتивно-матеріалістичному погляду на психологію підхід вченого дозволив йому суттєво

переглянути науковий потенціал психологічних вчень та концепцій вітчизняних мислителів та позитивно оцінити їх внесок у світову психологічну науку.

Аналіз наукових досліджень показує, що майже сто років тому, на початку ХХ століття, в науці та філософії означилися три основних, методологічно і світоглядно різних, багато в чому полярних, напрями у вивчення й розумінні людини. Перший із них був пов'язаний з природно-науковим підходом до людини. Спираючись на матеріалістичні погляди він відкидав усяку метафізику та вбачав у людині лише згусток природних сил та елементів. Також вважалося, що така сутність не вимагає, щоб бути пізнаною, інших засобів, ніж ті, котрими наука добуває істину про інші речі (І.М. Сеченов, М.Г. Чернишевський та ін.). Другий напрям розвивався переважно в руслі ідеалістичних та релігійно-філософських традицій. В рамках цього напрямку розроблялася метафізична проблематика особистості, утверджуючи самостійність духовної сутності людини і нередуکتивність її до фізичного начала

(М.Я. Грот, В.С. Соловйов та ін.) [5, С. 520-538]. Третій напрям був пов'язаний із духовно-академічною традицією та розвивав поняття особистості в традиціях християнської антропології, розглядаючи взаємодію духовного та фізичного початків відповідно до ієрархічної конструкції людини (С.С. Гоготський, П.Д. Юркевич та ін.) [9].

За роки атеїзму і гоніння на Православну Церкву зросло майже два покоління людей, які не знають Бога і Його Святої Церкви. У більшості наших співвітчизників духовний вакуум заповнився лжевченнями: ересі, східні релігії, окультизм. На цьому несприятливому духовному тлі проблема психічного здоров'я суспільства різко погіршилася і набула не лише медичного, а державного статусу. Спостерігається стрімке зростання нервово-психічних розладів, наркоманії, алкоголізму, самогубств [10].

В психологічній літературі поняття кризи життєдіяльності (вікової, духовної, екзистенціальної, посттравматичної) пов'язане з іменами таких західних вчених як Р.Ассаджолі, В. Франк, Е. Еріксон та ін. В їх вченнях всі типи психологічних криз характеризуються різкими психофізіологічними змінами, підвищенням психічної напруги, відчуттям внутрішнього дискомфорту, тобто, здебільшого, можна стверджувати, що ідеться про кризу особистісного розвитку [3].

Майже 80 років психологічна наука намагалася існувати без Бога. Сучасні дослідники [2, 6, 12] вважають, що настав час, коли, психологічна наука може багато чого перейняти у вченні Православних святих отців, тобто у святоотецькій психології.

**Мета статті.** З'ясувати, в чому полягає специфіка та міжособистісна взаємодія у православній психотерапії, як відбуваються її лікувальні впливи на психіку людини, чим вона відрізняється від світських психотерапевтичних практик.

**Методи дослідження.** Відповідно до мети було застосовано комплекс методів

теоретичного (логіко-психологічного та історико-психологічного аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення теоретичних та експериментальних розробок досліджуваної проблеми у науковій літературі та літературних джерелах дотичних даної теми, систематизація та наукова інтерпретація для узагальнення теоретико-методологічних основ розгляду особливостей досягнення православного психотерапевтичного впливу на особистість віруючої людини) та емпіричного (бесіда, спостереження, опитування) дослідження.

**Виклад основного матеріалу.** На думку Л.Ф. Шеховцової, за різноманітними методиками психотерапії явно чи приховано стоїть певна методологія, ідея «правильного» життя: відношення до інших, до себе, сенсу буття в цьому світі [11]. Аналізуючи сучасні підходи, що активно застосовуються у практичній діяльності психолога, вчені виокремлюють наступні: поведінковий, когнітивний, психоаналітичний, екзистенційно-гуманістичний, гештальттерапію, психодраму, тілесноорієнтований, психосинтез, трансперсональний та деякі інші. Кожен із зазначених підходів являє собою практичну можливість у справі психологічної допомоги людині, але кожен має також свої переваги і недоліки в залежності від сфери його застосування, конкретної проблеми що вирішується, а також особистості психотерапевта та клієнта.

Відповідно до завдань нашої роботи, розглянемо сутність духовно-орієнтованого підходу психологічної допомоги особистості в руслі православної психотерапії, який представлений в роботах Т. Флоренської [цит. за 3].

Отже, формою практичної реалізації духовно-орієнтованого підходу, на думку Т. Флоренської, є діалогічне консультування, яке передбачає наявність трьох рівнів діалогу, що відповідають ступеню духовного просування співрозмовника: рівень емпатичного вислуховування клієнта, рівень

перетворення його духовного стану і рівень катарсису та глибокої зміни свідомості людини завдяки зустрічі зі своїм «духовним Я», яке розуміється як «образ Божий в людині» і є основою формування почуття людської гідності. Катарсис є свідченням подолання гострої життєвої кризи, моментом духовного пробудження та початком свідомого духовно-морального становлення особистості.

Відповідно до вищезазначеного, можна визначити, що метою діалогічного спілкування є розкриття «духовного Я» клієнта, завдяки чому досягається щире прийняття особистості співрозмовника. Специфікою даного підходу, на відміну від гуманістичної парадигми, є декларування консультантом своєї духовно-моральної, етичної позиції, що відкриває йому широкі можливості (при наявності повного прийняття клієнта) надавати зворотний зв'язок щодо морального аспекту різних явищ. Гуманістичний же принцип «не оцінювання» не дозволяє консультанту висловити свою думку з приводу аморального вчинку клієнта. Важливою категорією духовно-орієнтованого підходу є «каяття», що в перекладі з давньогрецької означає «зміна способу мислення», повернення людського життя до Бога. При цьому можуть радикально змінитися цінності, життєві орієнтири, мета і сенс усього життя людини. Т.Флоренска зазначає, що професійно-необхідною особистісною особливістю консультанта має бути наявність внутрішнього духовного стрижня, розвинене почуття самооцінки (людської гідності), що передбачає необхідність постійної морально-етичної роботи консультанта над собою і дає можливість духовної опори для співрозмовника. При цьому психолог не втішає клієнта, який страждає від почуття своєї неправоти, а сприяє його глибокому покаянню, завдяки чому відбувається катарсичний ефект. Таким чином, консультант, переконаний в безсмерті душі, краще може допомогти зневіреним в життя людям, ніж той, для якого зі смертю все закінчується [цит. за 3].

Духовність розуміється Т.

Флоренською як наповненість Духом Божим, єднання з Ним. Вона зазначає, що якщо бажання виконувати волю Бога у людини ще не виникло, то може з'явитися прагнення заповнити духовну порожнечу, замінивши її матеріальними благами або психічними процесами, що створюють ілюзію повноти життя, а це, в свою чергу, створює перешкоду для духовного зростання особистості.

Вітчизняні вчені зазначають, що психологічне здоров'я визначається душевними станами людини [6, 8]. Враховуючи погляди християнської православної психології на означене вище питання, сьогодні можна стверджувати, що атеїзм не може надати душі нічого світлого. З православної точки зору, неврози – це наслідки пристрастей і пороків, що вкорінюються в душі людини. В основі неврозу покладене оскудіння любові в серці людини [1]. А там, де немає любові (Бога) вселяється ненависть, нетерпимість, дратівливість, заздрисність, страхи (диявол). У святоотецьких виданнях зауважується на необхідності зберігати душевний спокій і це виявляється головним: якщо буде мир в душі людини, то вона буде щасливою (Олексій Зосимовський).

В багатьох випадках, за умови відсутності душевного спокою поведінкою людини рухають пристрасті, які підштовхують її до гріховних вчинків. Саме тому так багато зла у взаємодії між людьми [4]. Вчені доводять, що існує прямий причинно-наслідковий зв'язок гріховних форм поведінки людини (аморальності, роздвоєності) і нервово-психічних розладів [6].

Пояснюючи специфіку Християнства, багато хто думає, що це – філософське вчення, або релігія, одна з багатьох, що існує з давнини. Але Християнство не є філософією. Філософія – це розумові побудови, що не мають зв'язку з реальним життям. Філософія є плід людської думки, тоді як Християнство – це об'явлення Боже. Це одкровення було виражене в тодішніх філософських термінах, але воно не є філософією. Згідно іншого погляду,

людина відчуває себе безсилою серед Всесвіту і має велику потребу в тому, щоб створити деякого Бога всемогутнього, який міг би допомагати безсилій людині. За цією точкою зору, не Бог створює людину, а людина створює Бога. Релігію розглядають як зв'язок людини з Абсолютом, тобто зв'язок між «я» і Абсолютним «Ти». Багато хто вважає релігію засобом обманути народ, спрямовуючи його надії на майбутнє життя. Таким чином, на їх погляд, з допомогою релігії, ті хто тримає владу, пригноблюють народ.

Однак, Християнство стоїть вище всіх цих пояснень. Бог – це не Абсолютний «Ти», а жива Істота, що має органічний зв'язок з людиною. До того ж, Християнство не переносить будь-яку проблему людини в майбутнє. У Християнстві майбутнє укорінено в теперішньому і Царство Боже починається в цьому житті. Царство Боже – це благодать Триєдиного Бога і споглядання очищеною, святою людиною нествореного (нетвірного) Світла. Очищення серця людини від пристрастей дійсно є першою стадією душі на шляху до Бога. Той, хто бачив нетвірне світло і поєднався з Богом – не очікує другого Пришестя Господа, але вже живе в Господі. Саме тому, минуле, теперішнє і майбутнє дійсно сприймається такою людиною як деяка непорушна єдність. Саме тому, що Православ'я не відкладає розв'язання будь-якої проблеми людини «на потім», воно не може бути схарактеризоване як «опіум для народу». Воно приносить життя людині, преображає життя її біологічне, освячує і преображає все суспільство.

Православ'я, якщо людина сприймає його вірно і живе в Дусі Святому, являє собою спілкування Бога і людини, небесних і земних, живих і померлих. І в цьому спілкуванні дійсно вирішуються всі проблеми, що виникають в нашому житті. Духовне життя – це динамічний процес. Воно починається з Хрещення людини, як очищення образу Божого в людині, і спрямоване на досягнення в людині подоби Божої, тобто спілкування з Богом.

По-перше, Християнство – це передусім Церква (тіло Христове). Це означає, що Христос не просто перебуває на небі, керуючи звідти історією і людством, але поєднаний з нами через Церкву. Христос – це наше життя, а ми – «члени Христові». По-друге, ціль Християнства – досягти блаженного стану обоження людини, тобто подоби Божої в людині. Для цього від людини вимагається очищення. Саме це очищення (зцілення) і є справою Церкви.

Члени Церкви розподіляються на хворих, тобто людей, що проходять курс лікування, і святих людей, які вже зцілені. Люди не розподіляються на моральних і аморальних, добрих і злих, виходячи із моральних правил. Такий розподіл, на думку святих отців, є ізоморфним. По суті, людство розподіляється на три категорії: тих, хто хворий душею; тих, хто лікується; тих, хто вжевилікувався (святих). Православний християнин, після того, як він здійснив вибір на користь благодатного Православ'я (не розколу), зберігає вірність православному вченню і моральне життя є для нього цінністю, він у своєму церковному житті проходить три стадії духовного зростання: просвіщення (воцерковленість), очищення (лікування таїнствами Церкви), обоження (досягнення святості).

Християнство, на думку І. Влахоса [7], є наукою лікування певним психотерапевтичним методом і курсом лікування. Богословствуювання надається тим священикам, монахам, хто перейшов від діяльності очищення до діяльності, або навіть стану бачення «нествореного Світла». Тільки такі отці можуть говорити про Бога від Бога. Спілкування з Богом набувається через набуття розумно-сердечної неперервної молитви. Богословствуювання перебуває за межами розуму, оскільки воно є одкровення Бога людині, і отці визнають його як споглядання. Воно набувається не лише неперервною молитвою, але й настає через любов до Бога. Богословствуювання є результатом зцілення віруючої, православної, воцерковленої людини. Ієрофей Влахос зазначає, що тільки той,

хто очистився, або знаходиться в процесі очищення, може бути посвячений в невимовні таїнства і великі істини, може прийняти об'явлення і потім передати одержане народу [7].

Духовним отцем може стати тільки той, хто набув богословствування. Тільки той духовний отець може наставляти духовних чад без загрози попасти в оману, хто вже сам відчуває божественний предмет. Тільки той, хто досяг богословствування, може провести розрізнення між енергіями Божими і створеними, зокрема, він може визначити дії бісів і диявола. Той, хто не знає прийомів ворога, і не очистився у Христі, не тільки не може сам боротися з ворогом, але і нездатний духовно наставляти і духовно лікувати душі інших. Під лікуванням душі розуміється, передовсім, лікування розуму. Через відпадиння людини від Бога в першу чергу відбулося падіння розуму людини. Падіння людини полягає: у втраті розумом здібності функціонувати правильно, або функціонувати взагалі; у більш загальному зміщенні розумової діяльності у бік фізіологічних процесів; у потраплянні розумової діяльності під гніт зовнішніх обставин.

Результатом поганого функціонування розумової сили є послаблення зв'язків між людиною і Богом і людей між собою, прагнення використати як Бога, так і іншу людину для закріплення особистої свободи і щастя [2]. У святому Хрещенні (народженні в Бозі) розум людини поступово просвічується, звільнюється з плотського і диявольського рабства і поєднується з Богом. Однак, і після Хрещення настає омертвіння розуму з причини гріха. Всяка пристрасть і всілякий гріх вбиває розум людини. Падіння розуму породжує його запаморочення. Саме з внутрішньої немочі людини виникають її проблеми. Ось чому, як вважає Авдеев Д.О. [1], психотерапевти не в змозі надати тут допомогу, оскільки тільки Христос може відновити поборений (вбитий, зморений) пристрастями розум. Преподобний Максим, визначаючи, в чому полягає нечистота (падіння розуму)

писав, що розум людини може перебувати в хибному знанні; невіданні чогось загального; в пристрасних помислах; в дозволенні собі гріха. Отже, виникає потреба в лікуванні розуму, яке святі отці зуть його відновленням, очищенням. Очищення розуму й серця є необхідним і першим етапом церковного лікування. Результатом чистоти серця стає любов людини до інших людей і божественна любов людей між собою.

Особисте спасіння людини-християнина розподіляється на три частини: 1) діяння, 2) споглядання; 3) богословствування. Діяння очищує серце від пристрастей; споглядання просвіщає розум істинним знанням; богословствування забезпечує спілкування і взаємодію людини з Богом. Діяння завжди передує спогляданню, тобто баченню Бога. Діяння – це тілесний піст, уважність до свого внутрішнього стану, псалмоспіви, молитва, мовчання, рукоділля. Через споглядання розум осягає майбутнє. Очищення душі – це позбавлення від пристрастей. Чистота душі пізнається за такими ознаками: слово незадрісне, рвіння незлобиве, піклування про славу Господа неперервне. Отже, якщо мова наша задрісна, рвіння порочне і любов до Бога непостійна, то це означає, що серце наше ще неочищене. Як би людина не старалася, розум не може очиститися і стати живим, поки не зійде на нього Дух Святий. Оскільки – очистити розум є справа тільки Духа Святого (Авва Дорофей). Після очищення розум осявається і стає «світородним».

Лікування людини полягає в очищенні розуму, серця і всієї людини як образу Божого; у поверненні розуму до первозданної краси. Це – спілкування з Богом. Коли розум стає Храмом Духа Святого – лікування успішно завершується і настає зцілення, що означає собою набуття святості.

Способом зцілення душі є існування правої віри. Ми, православні, надаємо великого значення збереженню віри. Ми надаємо значення збереженню догматів від викривлення не тому, що боїмося пошкодити вчення, а тому що можемо

втратити можливість лікування, і значить, спасіння. Більшість сьогоднішніх християн не відчуває своєї хвороби, не знає свого стану. Їм заважають гордість і самодостатність. Каяття не може зародитися в душі, яка не відчуває свого гріха, своєї спустошеності. Тому духовне життя не розвивається. Разом з усвідомленням своєї немочі в людині має з'явитися стан смирення (впокорення). Смирення і самоприниження видавлюють у душі каяття і спокутування гріхів, смирення наповнює душу блаженною радістю.

Тільки той священник, який сам набув духовного зцілення, може лікувати і духовних чад. Духовний отець – православний психотерапевт – має бути богословствуючим. Лікування, що його пропонує духовний отець – це шлях православного благочестя і подвигу. Виділяється п'ять подвигів, що лікують, очищують людину від пристрастей: бодрствування, богомислення, молитва, утримання, мовчання. Подвиг – це пристосування до життя закону Божого і збереження Заповідей Божих.

Крім посту є ще один засіб лікування – уважність розуму. Уважний християнин є уловлювач помислів, отже вміє їх розпізнавати. Молитва – найкращий засіб лікування душевних болячок, хвороб, бо через молитву в душу людини входить велика благодать. Розумна молитва – найважливіший засіб для спасіння людини [7].

Церква з допомогою свого вчення, богослужінь, аскези, таїнств, звільнює розум людини, роблячи його Храмом Духа Святого. Це лікування випробуване і підтвержене усіма святими, є єдиним шляхом, що веде до Бога. Необхідно приєднати до Православного Письма також і Православне Передання.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Психотерапевтичні техніки є похідними від психологічних поглядів, що їх розділяє психотерапевт на природу людини, а психотерапевтичні практики, які він застосовує, виражають його світогляд. Тобто, можна з впевненістю констатувати: яка теорія (психологічна школа), така і

практика (психотерапія).

Православна психотерапія протистоїть таким психотерапевтичним підходам, як психотехніки задля трансформації особистості. Але більшість психотерапевтичних шкіл у взаємодії з пацієнтами застосовують свій вплив на їх підсвідомість. У православній міжособистісній взаємодії заперечуються методи насильницького впливу на особистість. Такі саме впливи, як медитація, йога, гіпноз, аутотренінг, психоаналіз вважаються небезпечними.

В основі неврозу покладене оскудіння любові в серці людини. А там, де немає любові (Бога) вселяється ненависть, нетерпимість, дратівливість, заздрісність, страхи (диявол).

Святоотецька психологія розглядає будь-яку проблему, що з нею звертається людина, у Святому Дусі. Вона розриває полон матеріального світу, бореться з його пристрастями та переходить межу матеріалізму. Святоотецька психологія – це проникнення в глибини людського духу, це – неозоре, бездонне море духовних одкровенень і осяянь.

З поглядів православних отців-психотерапевтів, шлях до щастя є таким же, як і шлях до святості. Якщо ми вирішуємо бути щасливими, то необхідно узгоджувати свій шлях з дорожніми вказівками – заповідями Христа, і детальним описанням їх маршруту [2].

Підсумовуючи необхідно наголосити, що очищення, лікування душі від пристрастей відбувається за допомогою таїнств Святої Православної Церкви (Сповідь, Причастя, Миропомазання, Священство, Вінчання, Хрещення), які втрачають силу Благодаті святого Духа через розколи. Тому і Дари Святого Духа (Прозорливість, цілительство, богословствування) надаються святим саме в Лоні Православної церкви. Усі інші психотерапевтичні (поза Православної церкви) впливи будуть не від Бога. Необхідно також зазначити, що не всі православні священники можуть бути психотерапевтами від Бога (за виключенням їх участі у Святих таїнствах), а тільки ті, хто сподобився

## Питання психології

Дарів Святого Духа, зокрема – богословствування, та інших.

Отже, враховуючи вищенаведене дослідження особливостей досягнення православно-терапевтичного впливу на особистість віруючої людини, можна стверджувати, що християнська православна психотерапія може бути ефективно застосована в процесі психологічної реабілітації людей будь-якого віку та статі, а також при проходженні екзистенціальних

ціннісних криз особистості, в ситуаціях внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів, а також при постстресових розладах особистості та життєвих кризах не тільки віруючої людини, але і людей будь-якої конфесії чи світських поглядів, за умови їх вільного осмисленого звернення до православного психотерапевта, навіть до православного священика, який приймає людей на лікування.

### Список використаних джерел

1. Авдеев Д.А. На нервной почве. Врачевание души: истинное и ложное / Дмитрий Александрович Авдеев. – М. : Русский Хронограф, 2001. – 128 с.
2. Анна Лелик. Наука о душе или несовременная психология / Лелик Анна. – К. : АДЕФ Украина, 2012. – 324 с.
3. Братусь Б.С., Воейков В.Л. Начало христианской психологии / Братусь Б.С., Воейков В.Л. – М. : Наука, 1995. – 235 с.
4. Видение рабы Божией Н. «Если народ не кается, то гибнет и исчезает с лица земли...». Блаженная матрона Московская / [автор текста В. Клос]. – К. : Грант-Т, 2007. – 168 с.
5. Зенько Ю.М. Основы христианской психологии и антропологии. – СПб. : Речь, 2007. – 912 с.
6. Мар'яненко Л.В. Міжособистісна взаємодія хворого і православного психолога-психотерапевта / Л.В. Мар'яненко // Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах : міжн. наук. конф., 7 червня 2018 р. : статті – К. : НУОУ, 2018. – С.137-141.
7. Митрополит Иерофей (Влахос) Православная психотерапия. Святоотеческий курс врачевания души / Митрополит Иерофей (Влахос). – СПб. : Свято-Успенская Почаевская лавра, 2016. – 432 с.
8. Поклад І.М. Можливості арт-терапії у збереженні психологічного та фізичного здоров'я дітей / І.М. Поклад // Теорія та практика допомоги особистості в психологічному консультуванні і психотерапії: міжнар. наук.-практич. конф., 10 травня 2005 р. : тези допов. – К. КМПУ імені Б.Г. Грінченка, 2005 – С. 98-99.
9. Роменець В.А. Історія психології ХХ століття : [навч.посібник] / В.А. Роменець, І.П. Маноха. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.
10. Самоубийство: ошибка или выход? / [сост. Д.Г. Семенюк, М.И. Хасьминский]. – Минск : Издательство Белорусского Экзархата Русской Православной Церкви, 2012. – 335 с. (Компас для души)
11. Шеховцова Л.Ф. Интеграция научного и религиозного знания в концепцию целостного человека / Лариса Федоровна Шеховцова. – СПб., 2003. – 83 с.
12. Шеховцова Л.Ф. Элементы православной психологии / Л.Ф. Шеховцова, Ю.М.Зенько. – СПб., 2005. – 252 с.

### References

1. Avdeev, D.A. (2001). *Na nervnoi pochve. Vrachevaniye dushy: ystynnoe y lozhnoe* [On the nerve soil. Healing the Soul: True and False]. Moscow: Russkyi Khronohraf [in Russian].
2. Lelyk, A. (2012). *Nauka o dushe yly nesovremennaiia psykholohyia* [Soul science or non-modern psychology]. Kyiv: ADEF Ukrayna [in Russian].
3. Bratus, B.S., & Voeikov, V.L. (1995) *Nachalo khrystyanskoii psykholohyy* [The beginning of Christian psychology]. Moscow: Nauka [in Russian].
4. Klos, V. (Eds.). (2007). *The vision of God's slave N. "If a nation does not repent, it perishes and disappears from the face of the earth ...". Blissful matron Moscow*. Kyiv: Hrant-T.
5. Zenko, Yu.M. (2007). *Osnovy khristianskoy psikhologii i antropologii* [Basics of Christian Psychology and Anthropology]. Saint Petersburg: Rech [in Russian].
6. Marianenko, L.V. (2018). *Mizhosobystisna vzaemodiia khvoroho i pravoslavnoho psykholoha-psykhoterapevta* [Interpersonal interaction of the patient and the Orthodox psychologist-therapist]. *Filosofsko-sotsiologichni ta psykholoho-pedahohichni problemy pidhotovky osobystosti do vykonannia zavdan v osoblyvykh umovakh – Philosophical-sociological and psychological-pedagogical*

*problems of person's preparation for tasks in special conditions.* (pp. 137-141). Kyiv: NUOU.

7. Mytropolyt Yerofei (Vlakhos), (2016). *Pravoslavnaia psykhotherapyia. Sviatootecheskyi kurs vrachevaniya dushy [Orthodox psychotherapy. Patristic course of soul healing]*. Saint Petersburg: Sviato-Uspenskaia Pochaevskaia lavra [in Russian].

8. Poklad, I.M. (2005). *Mozhlyvosti art-terapii u zberezheni psykhologichnoho ta fizychnoho zdorovia ditei [Possibilities of art therapy in preserving the psychological and physical health of children]. Teoriia ta praktyka dopomohy osobystosti v psykhologichnomu konsultuvanni i psykhoterapii – Theory and practice of personal assistance in psychological counseling and psychotherapy: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (10 travnia 2005 roku) – International scientific and practical conference.* (pp. 98-99). Kyiv: KMPU imeni B.H. Hrinchenka.

9. Romenets, V.A., & Manokha I.P. (1998). *Istoriia psykhologii XX stolittia [History of psychology of the twentieth century]*. Kyiv: Lybid.

10. Semeniuk, D.H., & Khasmyskyi, M.Y. (Eds.). (2012). *Suicide: a mistake or a way out?* Mynsk : Yzdatelstvo Belorusskoho Эkzarkhata Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy.

11. Shekhovtsova, L.F. (2003). *Intehratsiia nauchnoho i relihoznoho znanyia v kontseptsyiu tselostnoho cheloveka [Integration of scientific and religious knowledge in the concept of a holistic person]*. Saint Petersburg [in Russian].

12. Shekhovtsova, L.F., & Zenko, Yu.M. (2005). *Elementy pravoslavnoi psikhologii [Elements of Orthodox Psychology]*. Saint Petersburg [in Russian].

### Резюме

**Марьяненко Л.** кандидат психологических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник лаборатории обучения им. И.А. Синицы Института психологии имени Г.С. Костюка АПН Украины

**Поклад И.** кандидат психологических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник лаборатории общей психологии и истории психологии им. В.А. Роменця

Института психологии имени Г.С. Костюка АПН Украины

### ОСОБЕННОСТИ ДОСТИЖЕНИЯ ПРАВОСЛАВНО-ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ЛИЧНОСТЬ ВЕРУЮЩЕГО ЧЕЛОВЕКА

В статье исследуется понятие «личность» в ракурсе христианской православной психологии, анализируется специфика православной психотерапии, выясняется, как происходят ее лечебные воздействия на психику человека, чем она отличается от светских психотерапевтических практик и от психотерапевтических практик других конфессий, приводятся достижения православно-терапевтического воздействия на личность верующего человека.

**Ключевые слова:** психотерапия; методы светской психотерапии; православная психотерапия; методы православной психотерапии.

### Summary

**Marianenko L.** Ph.D. in Psychology, Senior Researcher, Senior researcher of I.O.Synytsya

Laboratory of the psychology of studies, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

**Poklad Ir.** Ph.D. in Psychology, Senior Researcher, Assistant Professor Leading researcher of the laboratory of General

psychology and history of psychology named after V. A. Romance of the G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

### FEATURES OF THE ACHIEVEMENTS OF THE ORTHODOX PSYCHOTHERAPEUTIC IMPACT ON THE PERSONALITY OF A BELIEVER

**Introduction.** The beginning of the 21st century is the most important period in the history of Christian Orthodox psychology and psychotherapy. This is indicated by the complex search for a new worldview. Society continues to overcome the painful process of reassessing values, overcoming existing stereotypes that prevent a new look at the problems of becoming a person as a subject of life activity, able to develop their life path and confidently accept the historical challenges of new ideological orientations.



**Purpose.** Analyze the specifics of Orthodox psychotherapy; find out how the therapeutic impact of Orthodox psychotherapy on the human psyche occurs, how Orthodox psychotherapy differs from secular psychotherapeutic practices and psychotherapeutic practices of other faiths.

**Methods.** Theoretical – methods of logical-psychological and historical-psychological analysis, synthesis, comparison, generalization of theoretical and experimental developments of the studied problem in the scientific literature and literary sources relating to this topic, systematization and scientific interpretation to summarize the theoretical and methodological foundations of the consideration of the features of the achievement of Orthodox psychotherapeutic influence on the identity of the believer; empirical – conversation, observation, survey.

**Originality.** The scientific novelty is that: in the article the historical-psychological analysis of the concept of "personality" in the perspective of Christian Orthodox psychology is proved, which proves its significance for value-ideological representations of Orthodox psychotherapy; the essence of the spiritual-oriented approach of psychological assistance of the individual in the context of Orthodox psychotherapy is determined; established what is specific and interpersonal interaction in Orthodox psychotherapy; clarified how Orthodox psychotherapy differs from secular psychotherapeutic practices and psychotherapeutic practices of other faiths; clarified and expanded the content of a number of psychological categories in the context of the stated theme: «life crisis», «methods of secular psychotherapy», «methods of orthodox psychotherapy».

The data obtained in the course of the study complement and expand the scientific understanding of the content, structure, dynamics and psychological characteristics of the achievements of Orthodox psychotherapeutic influence on the personality of the believer.

Practical significance of the work is the possibility of using practical psychologists, Orthodox psychotherapists in work with people of different age groups and gender both in individual and group forms of work, as well as teachers of higher educational institutions during the lectures, practical and laboratory classes on educational disciplines «History psychology», «Psychology of personality», «Psychological counseling» and others like that.

**Conclusion.** Orthodox Christian psychotherapy can be effectively used in the process of psychological rehabilitation of people of any age and gender, as well as during the passage of existential value crises of a person, in situations of intrapersonal and interpersonal conflicts, as well as in life crises of not only religious people, but also people of any other denomination or secular views.

**Key words:** psychotherapy; Orthodox psychotherapy; methods of Orthodox psychotherapy; methods of secular psychotherapy.